

# מה שבוטח טוב

מענה לבני הישיבות בנתיבי העליה

גליון 71

## כיצד להתמודד עם קנאה - חלק א'

משותף עימם. כאשר הוא רואה שבדבר מסוים הם הצליחו יותר ממנו, הוא מרגיש שהדבר הזה נשלל ממנו, ומתעורר בו רצון להשיג את אותו הדבר. בדרך כלל בחור אינו מקנא בראש הישיבה שלו על שיעור כללי מוצלח שמסר, אלא בחבר שלו ששאל שאלה מוצלחת באותו שיעור... המציאות שאתה מתאר, בה הגעת ביחד עם חבר טוב מאותה ישיבה קטנה, היא המכנה המשותף שלכם, המעמיד לך מול העיניים כי ההצלחה שלו היתה יכולה (וצריכה לדעתך) להיות שלך.

חשוב ללמוד ולהכיר מידה זו לעומקה, להבין ממה היא נובעת, היכן היא יוצאת בצורה שלילית ואם יש לה גם מקום חיובי, וכיצד ניתן להתמודד למעשה עם התחושות העוצמתיות של הקנאה.

זכיתי להיות נוכח בעבר בשיחת רעים של מרביצי תורה, בה השתתף ת"ח ישיש משרידי ישיבת נוברהרדוק בחו"ל מלפני השואה, שעבר את גיל הגבורות, והאיר את עיני בענין הקנאה. את דבריו פתח במאמר חז"ל 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם', והטעים כי בנוברהרדוק אמרו שג' מידות אלו, מלוות את האדם עד מותו, ותאר בצורה מוחשית כי עד שלא מכניסים את גוף האדם לאחר מותו לתוך האדמה, הוא דבוק ואחוז בג' מידות רעות הללו. ידוע הסיפור אודות שתי אחיות שהיו שונאות זו את זו, וכאשר כבר היתה על ערש דוי ביקשה לתת נשיקת פרידה לאחותה, אולם כשאחותה התכופפה לעברה, נשכה אותה האחות הגוועת בשארית כוחותיה... הרי שאף כשאדם יודע ששעותיו ספורות, אינו משתחרר ממידות אלו.

הקב"ה הטביע באדם תכונות ומידות רבות, ונתן לו את הכח ואת האחריות לנווט אותם למעשים טובים. אין כוח ותכונה שניטעו באדם שאינם אמורים לשמש אותו בדרכו להצליח בתכליתו האמיתית - להיות אדם שלם ע"י מילוי חובתו בעולמו. האדם לא נברא עם תכונות רעות, אלא עם תכונות פוטנציאליות שנמצאות בו בכוח, ועליו לבחור ולהכריע כיצד להשתמש בהן ולאיזה כיוון להוליך אותן. כל תכונה שישתמש בה בצורה נכונה תקדם אותו אל השלימות, וכאשר ישתמש בה שלא כראוי, היא תרחיק אותו מן השלימות ותוביל אותו לכישלונות ולמעשים לא טובים. גם מידת הקנאה נועדה לקדם את האדם אל תכליתו. אם

אל הישיבה הגדולה הגעתי ביחד עם חבר טוב שלמד עימי כל שנות הישיבה הקטנה. במשך שנות הישיבה קטנה וגם בתחילת 'ישיבה גדולה' הייתי בעל מעמד גבוה ושם טוב יותר מחברי, אולם במשך הזמן נהתפכה הקערה על פיה, וחברי - שיש בהחלט מה להעריך בו - תפס מעמד גבוה, ואני חש שהקפיצה שלו מפריעה לי מאוד. אני מרגיש שהדמות שלו מאפילה על שלי ואינני מצליח להרגיש טוב עם המעמד המוצלח שלי. אני יודע שההרגשות הללו הן קנאה וממילא אין בהן ממש, אבל הידיעה הזאת לא משנה את המציאות, אלא מוסיפה לי תחושת כישלון וזהו. אשמח לקבל מבט אחר על מידת הקנאה, ואולי אמצא את הדרך להתגבר עליה.

המציאות המתוארת בדבריי, היא הופעתה של מידת הקנאה המתעוררת באופן טבעי ונורמלי אצל רבים וטובים. כל אדם מודד את ערכו ואת שיעור קומתו לעומת שכניו וחבריו, ומקבל פרספקטיבה (נקודת מבט) לרמת כישוריו והצלחתו על ידי השוואתו לכישורי זולתו. שכיח מאד למצוא בחורים שעלו והצליחו בישיבה קטנה, שבה מסלול ההצלחה ברור ומשורטט ע"י הנהלת הישיבה, הסדרים הקפדניים, המבחנים וכיו"ב, אך עם המעבר לישיבה גדולה בה כל בחור בונה את אישיותו באופן יותר עצמאי וייחודי, הרגישו שהם מתחילים הכל מחדש, וכמובן הוצרכו לקנות שוב את מעמדם. התמודדות חדשה זו בתוך ישיבה גדולה תרתי משמע, ומול המוני בחורים איכותיים ממגוון רחב של ישיבות קטנות וסוגים שונים, עלולה להביא בחור לתחושת נחיתות מתוך מחשבה שאינו נחשב מספיק בתוך ים הבחורים המוצלחים. התוצאה הכמעט בלתי נמנעת היא קנאה בבעלי הכישרון הבולטים בבית המדרש, או בבחורים כריזמטיים שיש להם נוכחות מרכזית בחברה, ובכל אלו שנחשבים יותר ממנו (לדעת המקנא...). קנאה ממלאה את מרחבי החשיבה ומפריעה את הריכוז, ומכה ללא רחם בדימוי העצמי וממילא מונעת את היצירתיות ואת השאפתנות להצליח, שהרי אם אני 'כזה' פשוט לעומת חברי ואין בי את המעלות שלהם, לא אוכל לתפוס מקום משל עצמי, כי הכל כבר תפוס....

מידת הקנאה נובעת מכך שהאדם מודד את הצלחתו ביחס לאחרים, בדרך כלל המדידה היא מול אלו שיש לו מכנה

או מזיקה, אך הסוג הראשון של הקנאה שהזכרנו, הינו שלילי בעצם, וגם עבירה (כמבואר ברמב"ם הלכות דעות ז ג צריך לחזור בתשובה על קנאה). על זה אמרו חז"ל (אבות ה יט) שמי שיש לו עין טובה הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ומי שיש לו עין רעה הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, וכתב המהר"ל (נתיב לב טוב) שקנאה כזו יותר גרועה משאר המידות, מפני שתאוה וכבוד אדם רוצה לעצמו דבר לא טוב, אבל קנאה שהוא רוצה שהדבר יחסר לזולתו זה גרוע יותר.

הבחנה זו בין קנאה שמהותה היא למה לי אין, לבין קנאה שמהותה היא למה לשני יש, מבוארת במסילת ישרים (פרק ד') שכתב וזה לשונו: אמרו ז"ל (בב עה) על דרך המשל, מלמד שכל אחד נכוה מחופתו של חברו, כי אין זה מטעם הקנאה אשר תפול רק בחסירי הדעת כמו שאכתוב עוד בסיעתא דשמיא (כוונתו למה שיצוטט בקע הבא), אלא מפני ראותו עצמו חסר מן השלימות מדריגה שהיה יכול להשיגה כמו שהשיגה חברו.

עוד כתב שם בפרק י"א 'הקנאה גם היא אינה אלא חסרון ידיעה וסכלות, כי אין המקנא מרויח כלום לעצמו וגם לא מפסיד למי שהוא מתקנא בו, ואינו אלא מפסיד לעצמו וכמאמר הכתוב שזכרתי (איוב ה) "ופותה תמית קנאה". ואמנם, יש מי שסכלותו רבה כ"כ עד שאם יראה לחבירו איזה טובה יתעשש בעצמו וידאג ויצטער עד שאפילו הטובות שבידו לא יהנוהו מצער מה שהוא רואה ביד חברו, והוא מה שאמר עליו החכם (משלי יד) "ורקב עצמות קנאה". אמנם יש אחרים שאינם מצטערים וכואבים כ"כ אעפ"כ ירגישו בעצמם איזה צער, ולפחות יתקרר רוחם בראותם אחד עולה איזה מעלה יתירה, ותראה שבפיהם אפשר שיאמרו דברים כשמחים או מודים על טובתו, אך לבם רעה בקרבם.

וכן כתב בארחות צדיקים (שער הקנאה): 'המקנא חומס נפשו, כי הוא מתאבל תמיד, ושכלו מתחסר מרוב קנאה הטמונה בקרבו, ואין לבו פנוי ללמוד ולהתפלל בכוונה ולעשות מעשים טובים. כל אדם מוצא טעם ערב במאכלו, חוץ מן המקנא שאינו טועם טעם טוב במאכלו, עד שתסור הטובה מחבירו. לכל שנאה יש תקוה, שאם ישנא חברו עבור שגזלו, תסור השנאה כשישיב לו אותו דבר. וכן כל שנאה התלויה בדבר אחר, כשיתוקן הדבר ההוא תיבטל השנאה, חוץ מן השנאה מחמת קנאה. אמר החכם לבנו: אל תקנא באחיק על אשר יש לו, כי הוא ינעם בחייו, ואתה תשבע דאגה וצער. ואמר החכם: לא נברא המקנא והחומד אלא לכעס'.

בשבוע הבא נביא בסייעתא דשמיא מספר דרכים כיצד להתמודד עם הקנאה בצורה טובה.

ישכיל לנתב אותה כראוי למקומה הנכון, היא תהיה כוח מניע אל ההצלחה, אך אם יניח לקנאה המתעוררת בו לנהל אותו לפי ההרגשה הטבעית, היא תהווה עבורו אבן נגף שתעצור בצורה ניכרת את התקדמותו, ותגרום צער רב ותסכול. היעב"ץ (מגדל עוז נוה חכם מ"א) כותב: 'לזה צריך שתבין, כי אין שום מידה רעה בעצם, כי אם במקרה... כשאינו פועל בה בדבר הראוי בשיעור הראוי, ואפילו הטובות, אצל רוב בני אדם יחזרו רעות, אם אינן עשויות כתקנן בהשקפת השכל - במידה במקום ובזמן'.

ניתן להבחין בג' אופנים בהם מופיעה מידת הקנאה: (1) קנאת אדם במעלה או רכוש או כל דבר אחר אצל הזולת שאינם קיימים אצלו, והוא מאחל ומקוה (במודע או בתת מודע, ברמה כזו או אחרת) שאותו יתרון יחדל מלהתקיים אצל זולתו. (2) כאשר הקנאה בזולת מביאה את האדם לציפיה להשיג בעצמו את הדבר המצוי אצל זולתו, וכמיהה זו גורמת לו צער רב ועוגמת נפש, ובוודאי מפריעה את התקדמותו. (3) כאשר האדם רואה דבר מה אצל זולתו, והוא מתעורר מתוך כך להגיע להישגים התואמים את מידתו בעצמו, הוא מקבל שאיפה ודחיפה לבנות את עצמו ולהתקדם באותם תחומים בהם הוא אמור לפעול ולעשות ולהצליח.

התועלת בתכונה זו היא שעל ידה האדם מקבל שאיפה להתקדם בחיים. כאשר האדם מתבונן בסביבתו ורואה אחרים שהתחילו באותה נקודת מוצא שלו פחות או יותר, הגיעו למקומות אליהם עדיין לא הגיע, הוא מגיע למחשבה כיצד הוא יכול ג"כ להגיע לאותם מקומות. חז"ל אומרים (מדרש שוחר טוב תהילים לז) אמר הקב"ה קנא לי, שאילולי הקנאה אין העולם עומד, ואין אדם נושא אשה, ואינו בונה בית, שאילולי שקנא אברהם, לא היה קונה שמים וארץ, ואימתי קנא שאמר למלכי צדק כיצד יצאת מן התיבה, אמר ליה בצדקה שהיינו עושים שם, וכו', אותה שעה אמר אברהם ומה אילולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאין, וכיון שעשו צדקה יצאו, ואני אם אעשה עם בני אדם על אחת כמה וכמה, באותה שעה נטע אשל בבאר שבע, אכילה שתיה לוויה.

מחשבה כזאת הינה חיובית בהחלט, כל עוד היא מקדמת אותו, ועל זה אמרו (ב"ב כא.) קנאת סופרים תרבה חכמה. אבל כאשר היא יוצאת מגבולותיה, היא מביאה לתחושה שאני לא שווה כל עוד אין לי את מה שיש לו. אף אם אין עין האדם צרה בהצלחתו של חברו, יש בכך פגם וחסרון, מחמת הצער הנגרם לאדם ומשרה עליו רפיון ידים ומקשה עליו להתקדם בדרכו שלו ולפי כוחותיו.

עד כאן נגענו בקנאה טבעית ונכונה שיכולה להיות מועילה